

Дунаєвецька районна рада, Дунаєвецька райдержадміністрація,
Дунаєвецька міська рада, Дунаєвецька районна бібліотека
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Наукова бібліотека, Центр дослідження історії Поділля
Хмельницька обласна організація Національної спілки краєзнавців України

Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій

Збірник науково-краєзнавчих праць

Випуск V

За матеріалами всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції
«Дунаєвеччина в контексті історії України»,
присвяченої 610-ій річниці першої письмової згадки про
Дунаївці і 90-річчю утворення Дунаєвецького району
20 вересня 2013 р.

Дунаївці – Кам'янець-Подільський
2013

УДК 94(477.43)(082)
ББК 63.3(4УКР-4ХМЕ)6
Д83

Редакційна колегія:

Баженов Л.В., доктор історичних наук, професор
Брицький П.П., доктор історичних наук, професор
Завальнюк О.М., доктор історичних наук, професор
Копилов С.А., доктор історичних наук, професор
Конет І.М., доктор фізико-математичних наук, професор
Кучерявий Ю.В., голова Дунаєвецької райдержадміністрації
Панасевич Т.В., голова Дунаєвецької районної ради
Прокопчук В.С., доктор історичних наук, професор (голова)
Прокопчук Т.К., директор Дунаєвецької районної бібліотеки
Рибак І.В., кандидат історичних наук, професор
Телячий Ю.В., кандидат історичних наук, доцент

Рецензенти:

Баженова С. Е., доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський)
Гальчак С. Д., доктор історичних наук, професор (м. Вінниця)

*Друкується за рішенням вченої ради Центру дослідження історії Поділля
Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському
національному університеті імені Івана Огієнка
(протокол № 3, від 15.03. 2013 р.)*

Д83 **Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій:** збірник науково-краєзнавчих праць // [редкол.: Прокопчук В.С. (голова) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2013. – Вип. 5. – 648 с.: іл.

ISBN 978-617-620-085-7

Науково-краєзнавчий збірник вмістив 94 краєзнавчих матеріали з історії Дунаєвеччини, що в Хмельницькій області, охопивши доісторичний період, давню, нову й новітню історію мікрорегіону. Значна кількість науково-краєзнавчих праць стосується розвитку освіти, охорони здоров'я, культури і персоналії.

УДК 94(477.43)(082)
ББК 63.3(4УКР-4ХМЕ)6

ISBN 978-617-620-085-7

©Центр дослідження історії Поділля, 2013

сечового міхура, оперувала грижу, робила ампутації кінцівок, а також виготовляла масті, порошок, видаляла зуби, пускала кров, ставила банки тощо.

22. Школьник на ідиш означає утримувача синагоги або служку в синагозі. Поява цього значення пов'язане з тим, що, аналогічно слову shul на ідиш, школа означала у слов'янських мовах і школу (у сучасному розумінні цього слова), і синагогу.

23. Підсобійний млин – підливний, ґрунтовий, підточний; протилежний наливному.

24. Марамонське борошно – походить від бессарабського села Марамонівка (тепер Дрокіївський район Республіки Молдова), яке знаходилося на кордоні з Подільською губернією й славалося високої якості борошном.

25. 1 польський злотий в кінці XVIII – I половині XIX століття = 15 російським копійкам.

26. Лари – засіки, скрині або ящики для зерна.

*В. В. Дячок,
м. Хмельницький*

**УСТИМ КАРМАНЮК (КАРМАЛЮК)
НА ТЕРЕНАХ ДУНАЄВЕЧЧИНИ У СВІТЛІ
ПИСЕМНИХ І ФОЛЬКЛОРНИХ ДЖЕРЕЛ:
ВИГАДКИ ТА РЕАЛЬНІСТЬ**

У статті на підставі архівних документів уточнюються реальні обставини перебування та характер дій відомого подільського розбійника Устима Карманюка (Кармалюка) на теренах Дунаєвеччини. Спростовуються існуючі в літературній, історіографічній та фольклорній традиції твердження про антипоміщицький, соціально орієнтований, визвольний характер діяльності У Карманюка та його спільників, взаємини ватажка з К.Мархоцьким.

Ключові слова: Ушицький повіт, Дунаєвеччина, Устим Карманюк, літературно-історіографічний міф, легенди, спільники, потерпілі, свідки.

Серед історичних постатей України першої половини XIX ст. Устим Карманюк (саме таким є правильне написання прізвища згідно метричних книг Головчинецької уніатської Свято-Покровської церкви Летичівського повіту Подільського воєводства, згодом Літинського повіту Подільської

губернії) безсумнівно посідає одне з чільних місць за обсягом присвячених йому фольклорних творів і досить помітне – як персонаж художньої літератури та об'єкт історичних досліджень. Ще за життя він став напівлегендою, а після смерті в добу пізнього романтизму був перетворений на героїчний міф, подібний до робінгудівського. Міф, якого майже однаково потребувало як покріпачене селянство, у першу чергу українського Правобережжя (Подільської та суміжних із нею Київської та Волинської губерній), так і представники нечисельних освічених кіл місцевої інтелігенції, дрібного чиновництва, нижчого духовенства та дрібної шляхти, в очах яких чутки про напади ватаги Устима Карманюка уособлювали заповітне прагнення до подолання в краї польської економічної та культурної гегемонії. Разом із тим представники дрібношляхетської верстви переважно належали, попри різне етнічне походження, до польського культурного поля, яке традиційно було найпліднішим ґрунтом для розвитку ідей романтизму й творення ідеальних образів звитязних, справедливих, безкорисливих й сповнених шляхетних чеснот героїв. В середовищі цього шляхетського кола поляків-українофілів (зокрема Вацлава Ржевуського, Яна Комарницького, Тимоша Падурри) ще на межі 20-х – 30-х років XIX ст. була започаткована прижиттєва ідеалізація ватажка подільських розбійників шляхом творення та поширення пісень знаменитого «кармалюцького» циклу: «Повернувся, я з Сибіру» та «Ой, Кармелюче, по світу ходиш».

Саме ці літературні твори згодом вплинули на формування позитивного уявлення про Устима Карманюка, а також дали поштовх до подальшого творення як прозової, так і пісенної (переважно контамінаційної) фольклорної Кармалюкіани. Особливо активно проходив цей процес в районах, віддалених від місць безпосередніх дій ватажка та його спільників. У радянські часи «кармалюківський міф» став наслідком індивідуальної та колективної свідомої творчості письменників, істориків, фольклористів та краєзнавців, який не мав практично жодного відношення до реального Карманюка, складаючись з вигаданих і неодмінних тез – «народний месник», «1000 нападів на поміщицькі маєтки», «20-тисячна селянська армія» і т.п. Радянські ідеологи старанно ліпили з грабіжника світлу особистість, гідну наслідування. Принагідно нагадаємо, що 20 тисяч спільників уперше з'явилися в праці Й. Ролле, але зовсім не на означення кількості причетних до карманюківців селян: у польського історика мова йшла про втрати населення Поділля від масових втеч та переселень на інші землі [1, 238; 2, 560]. Однак вже в пізніший час, з 1930-х рр., у радянській

історіографії наведена Й.Ролле цифра з підміною її змісту була використана як неспростовний доказ на користь тверджень про «широкий антикріпосницький селянський рух», очолюваний Устимом Карманюком [3, 38; 4, 20; 5, 115]. Таким чином був сформований історичний міф про У. Карманюка, який до нашого часу став складовою частиною національного міфу. На наше переконання, ідеалізований образ У. Карманюка є далеким від реального подільського розбійника, який постає з автентичних і значною мірою вірогідних документальних джерел та певної частини фольклору.

Історична постать Устима Карманюка залишила по собі тисячі аркушів слідчо-судових документів, десятки переказів, легенд та згадок у пам'яті населення Поділля й, зокрема на теренах сучасної Дунаєвеччини, поселення якої на той час входили переважно до складу Ушицького і Кам'янецького повітів Подільської губернії. Фольклорні твори про ватажка розбійників на теренах сучасної Дунаєвеччини почали записувати лише з 20-30-х рр. ХХ ст. Поряд із піснями тут записувалися деякі зразки прозових творів, зокрема в м. Дунаївцях, с. Яцківцях і Гуті Яцковецькій, Михайлівці та Тинній [6, 76, 99 ; 7, 277].

Така поетизація дій У.Карманюка і наділення його рисами своєрідного «українського Робін Гуда», який справедливо розподіляв усе награване, суперечить даним писемних джерел, а також логіці життя поза законом. Чи був насправді Устим Карманюк «філантропом» свого часу? Судові акти зберегли для нас лише єдину згадку про подібного роду вчинок ватажка: схоплений 16 червня 1827 р. у Кальній Деражні людьми пана Янчевського Карманюк на питання про грабовані речі та гроші відповів, що речей ніяких немає, а сім рублів віддав зустрічній бідній людині [7, 108]. Маємо й кілька переказів людей, які, посилаючись на розповіді своїх батьків та дідів, оповідали, як Карманюк під впливом раптової зміни настрою міг винагородити їхніх предків певною сумою, хоча спочатку примушував їх боятися за своє життя. Є й згадки в народних оповіданнях про те, як Устим міг подати перестрінутій у лісі бідній вдові трохи грошей на дарунки для дітей, якщо вона поштиво привіталася. Натомість, з тих же оповідань дізнаємося, що іншу жінку, яка не побоялася висловити ватажкові свою думку про його заняття, він міг «підкувати», безжально наказавши своїм хлопцям забити безневинній жінці в босі п'яти кілька цвяхів, якими підбивали чоботи. Зокрема, на Дунаєвеччині записана розповідь про «підкування» жінки на прізвисько Воскобойчиха [7, 281].

Характерно, що такі перекази не були лише плодом фантазії оповідачів. Серед речей убитого Карманюка знайдено мішечок із цвяхами до чобіт, що й було зафіксовано у протоколі. Окрім того, Сергій Якимович, який відвідав у 1925 р. осередок останнього періоду діяльності Устима Карманюка – с. Шляхові Каричинці (тепер с. Волоське Деражнянського району Хмельницької області) - від селян чув розповіді про те, як ватажок розбійників «підковував», а то й гвалтував їх матерів чи бабусь [8, 60-61].

Серед численних тверджень, які зустрічаються в деяких літературно-краєзнавчих творах і мають безпосереднє відношення до Дунаєвеччини, побутує думка про ймовірне близьке знайомство між двома знаковими постатями в історії Поділля: Устимом Карманюком (Кармалюком, Кармелюком) та сином відомого подільського реформатора Ігнатія Сцибора-Мархоцького Каролем. Нагадаємо, що подібне висловлюється переважно в художньо-публіцистичних творах, зокрема, у двох історичних повістях сучасного письменника з Хмельниччини В. Сутковецького [9; 10].

Розповідаючи про намагання російської влади знайти привід, щоб покарати родину Мархоцьких за вільнодумство, автор стверджує, що причиною арешту і подальшого заслання Кароля Мархоцького стала знахідка у підвалах біля села Мала Побіанка, де зберігалися продуктові запаси, значного складу зброї, до якої безпосереднє відношення мав «ватажок селянських заворушень» Устим Карманюк. Дану думку автор наводить без будь-якої згадки про джерело, з якого взята така інформація, тим самим, свідомо чи ненавмисно, вводячи читачів в оману. І хоч у наступному творові В. Сутковецький вже досить обережніше говорить про ймовірність зв'язку між арештом К. Мархоцького і його стосунки з У.Карманюком, вживаючи епітет «нібито», проте ця непідтверджена думка набула певного поширення в краєзнавчій літературі, як-от в нарисі краєзнавця С.Гандзюка, присвяченого історії села Отрокова [11, с.24-25].

Питання можливого знайомства, а тим паче співучасті згаданих осіб у польському повстанні 1830-1831 років є, безперечно, важливим при вивченні життя та діяльності обох постатей, проте воно потребує серйозного наукового вивчення і документального підтвердження. Разом із тим слід зазначити: якщо участь Кароля Мархоцького в Листопадовому повстанні жодного сумніву не викликає і підтверджується науковими дослідженнями та писемними джерелами, то твердження про будь-які можливі приязні відносини, а тим більше про його співучасть з легендарним подільським розбійником, викликає значний скепсис.

До останнього часу думка про спробу поляків залучити відомого подільського розбійника до Листопадового повстання 1830 року чи не вперше, наскільки відомо, з'явилася в історичному романі українського письменника Миколи Тарнавського «Зовуть мене розбійником» («Жовтень», 1989, №№ 11, 12), присвяченому ремінісценціям автора про третю втечу Устима Карманюка з Сибірської каторги та обставинам його чергового арешту. Мова, серед іншого, йде про невдалу спробу поміщика-поляка села Нової Синяви Беліовського вмовити У. Карманюка до участі у польському повстанні. Проте архівні документи не лише не підтверджують, а, навпаки, спростовують співучасть У. Карманюка у боротьбі за відновлення польської державності. Так, зокрема, вже перебуваючи під арештом у Літині, У. Карманюк через служителів в'язниці намагався шантажувати Беліовського, щоб останній передав у хлібині хоча б шість рублів сріблом, за що обіцяв більше не турбувати поміщика, а в разі невиконання даного прохання обіцяв неодмінно ще раз завітати в Нову Синявку для зустрічі із ним. Крім того, ще понад 20 селян, які супроводжували Карманюка до Літинської в'язниці, також підтверджували інформацію про згадану вимогу ватажка розбійників до Беліовського. Тобто в даному випадку маємо один з фактів своєрідного шантажу з метою отримання відкупного за ненапад.

Як вдалося з'ясувати з архівних документів, У. Карманюк після третьої втечі з Сибірської каторги вже з грудня 1829 року знаходився на Поділлі, де під прізвиськом «Головатий» перебував у містечках Ворошилівці (Вінницький повіт), Кальній Деражні (Летичівський повіт) та у Балті. При цьому найчастіше його бачили на ярмарках разом з місцевими євреями-торгівцями, з якими, як відомо, Карманюк та його спільники в процесі своєї розбійницької діяльності мали взаємовигідні стосунки [13, 145; 14, 164]. Нагадаємо, що саме євреям-торгівцям реалізовувалася лєвова частка краденого і награваного ватагою У. Карманюка майна, худоби і матеріальних цінностей. Поряд із тим відомо, що Карманюк ще у 1826-1827 рр., а згодом і в 1832-1835 рр. мав взаємини із представниками польської шляхти, зокрема Антонієм Чарномським, сином чиновника 6 рангу (титул колезького радника згідно «Табелю про ранги») з Ямпільського повіту, з яким та ватагою його дворових селян спільно займалися крадіжками коней на теренах Ушицького повіту [7, 167; 14, 135].

Крім того, однією з особливостей слідчої процедури тодішньої судової системи Російської імперії було те, що до допитів залучалися усі особи, про яких якимось чином згадувалося у показаннях підозрюваних, свідченнях

потерпілих та очевидців. Тобто, коли певна особа згадувалася у показаннях когось з допитуваних, його неодмінно викликали на допит, незалежно від станової чи майнової приналежності. При цьому навіть якби така особа і не була причетна до ватаги У. Карманюка, її усе одно допитали б у справі, а, отже, про неї відклалася б певна інформація. Тобто, якби прізвище Мархоцького хоч раз згадалося ким-небудь під час слідства, його неодмінно викликали б для допиту, і інформація про це була б у матеріалах справи. Отож можна припустити, що кримінальний характер дій У.Карманюка та його спільників, які в дійсності полягали у вимаганнях, крадіжках, пограбуваннях, розбійних нападах із застосуванням фізичного насильства стосовно жертв, що іноді призводило й до їх вбивств, вряд чи міг схилити К. Мархоцького до співпраці з розбійником.

Зазначимо, що документів про намагання поляків схилити ватажка до участі у повстанні 1830-1831 рр. нами не виявлено ні в тематичних збірках документів, присвячених постаті У. Карманюка [7; 12; 13], ні навіть у фондах архівосховищ України та Росії, де зберігаються справи. Тому зі всією відповідальністю можна стверджувати, що жодної згадки про взаємини з Каролем Сцибор-Мархоцьким, як і в цілому з представниками цієї родини, не існує, а, отже, говорити про існування будь-яких стосунків між ними немає підстав.

Усе вище згадане засвідчує хибність абсолютної довіри до художніх творів як до вірогідних історичних джерел, враховуючи, що будь-який твір, навіть історичний, передбачає авторську вигадку, яка покликана сприяти поживленню сюжету. Утім, якщо авторська фантазія може бути прийнятною і не суперечить жанру художнього твору, то її існування в науковій праці є недопустимою. Дана проблема вимагає від краєзнавчих праць відповідальнішого ставлення до тверджень, що в них наводяться, підвищення ступеню доказовості й надання виключного пріоритету даним писемним джерелам.

Разом із тим слідчо-судові документи містять певну інформацію про короткочасне перебування У. Карманюка на теренах Ушицького повіту і, зокрема, в Дунаївцях. Так, з протоколу допиту ватажка у Літинському земському суді від 24.03.1822 р. стає відомо, що за два тижні до арешту він перебував у Дунаївцях, де відбулося знайомство з дезертиром Йосипом Майданюком, з яким за кілька днів потому здійснено два резонансних розбійних напади у Літинському повіті на помешкання дрібного шляхтича

П.Опаловського (с. Майдан-Головчинецький) та селянина Л. Базилицького (с. Вівсяники) [14, 129-130].

Проте більш триваліші дії Карманюка на теренах тодішнього Ушицького повіту та, ймовірно, Дунаєвеччини пов'язані з 1826-1827 роками. Після другої втечі з Сибіру, як видно з показань У.Карманюка, він, діставшись Поділля улітку 1825 р., переховувався в євреїв Юдки з Луки - Новокостянтинівської Літинського повіту і Мордки з Вовковинець Летичівського повіту. За надання притулку першому привів чотири воли, взяті на полі, а другому приніс деякі речі (лисячу шубу, полотно, мотки вовни та ін.), викрадені в с. Овсяниках в шляхтича Хмелевського [5, с.93; 16, арк. 12 зв.]. Під час однієї з чергових «відлучок» в містечку Віньківці Ушицького повіту відбулося знайомство зі вже згадуваним шляхтичем Анастасієм Чарномським, з яким спільно займались крадіжками та реалізацією коней. Тим самим «промислом» займався У.Карманюк і з іншим шляхтичем — Яном Глембоцьким з міста Снитівки Летичівського повіту, з яким познайомився, коли порвав стосунки з Чарномським [15, 13]. Щоправда, жодних точних даних про конкретні поселення, в яких відбувалися крадіжки, в документах немає.

Насправді з середини 20-х років XIX ст. У. Карманюк остаточно сформувався як непересічна особистість карного світу. Він став незаперечним лідером в колі «побратимів по ремеслу», безкомпромісним у стосунках з оточуючими, його вчинки – рішучими, сміливими, навіть зухвалими. Відповідно, дещо змінилася і тактика дій керованих ним співників. Порівняно з попереднім періодом, збільшується кількість безпосередніх співучасників Карманюка, більш гучними стають справи, дещо розширюється їх територіальна локалізація. Розслідування найбільш резонансних злочинів ватаги У. Карманюка тривало до 1844 року, а рішення по окремих з них тривало аж до 1861 року.

Виникнення та тривале існування на заході Подільської губернії соціального феномену, пов'язаного з іменем Устима Карманюка, зумовлене багатьма чинниками, пріоритетними серед яких, безумовно, є не лише соціально-економічні та політичні (кріпацтво, рекрутчина тощо), але суттєво-значиму роль відігравали причини суб'єктивного, особистісно-психологічного характеру (обставини життя, потреба в засобах існування, бажання легкого збагачення тощо), а також особливості ландшафтно-географічних умов регіону безпосередніх дій (наявність лісів, ярів, віддалених хуторів, в яких можна було сховатися від обшуків та облав).

Ватага У. Карманюка за соціальним, майновим, етнічним (останнє в офіційних документах замінене конфесійною приналежністю) складом була неоднорідною. На різних етапах до її складу входили особи, які за соціальним походженням належали до селян, шляхти, міщан і духовенства. Однак за соціальним статусом переважають декласовані маргінальні особи (дезертири, втікачі з місць позбавлення волі, місцеві крадії, п'яниці тощо), більшість яких, втративши соціальні зв'язки, об'єднувалися з У. Карманюком, переслідуючи власні корисливі цілі. Саме вони протягом 1813-1835 рр. відігравали провідну роль й складали найближче оточення ватажка. Обов'язковою умовою залучення новачків була наявність в них попереднього досвіду відповідної діяльності або й судимості чи перебування під слідством. Нерідко знайомство в ув'язненні з У. Карманюком та представниками його найближчого оточення відіграло вирішальну роль в їх подальшій співучасті.

Що стосується кількісного складу ватаги У. Карманюка, то спостерігаємо певне збільшення: якщо протягом 1813-1822 рр. безпосередніх співучасників було лише 13 (причому, ті чи інші вчинки здійснювалися групою по 3-4 чоловіки), то вже в 1825-1827 рр. маємо 26 осіб, а в 1830-1835 рр. – близько 50 (деякі напади нараховують до 10 учасників).

З'ясовуючи питання територіальної локалізації дій ватаги У. Карманюка, помічаємо певне її розширення: на початковому етапі - лише кілька сіл Літинського та Летичівського повітів, згодом центр залишається тут, а охоплюються окремі населені пункти Могилівського, Ушицького, Ямпільського, Вінницького і Брацлавського повітів Подільської губернії. Разом з цим спостерігаються поодинокі випадки своєрідних рейдів на південь Волинської (Житомирський повіт) та Київської (Бердичівський повіт) губерній та в Бессарабію, які пов'язані виключно з крадіжками та реалізацією худоби. Проте Летичівський повіт, і особливо терени сучасної Деражнянщини, протягом всього часу з березня 1813 аж до загибелі У. Карманюка 10 жовтня 1835 року залишалися районом безпосередніх і найактивніших дій подільського розбійника та його спільників.

Дії ватажка та його співучасників не мали чіткої соціальної мотивації, носили кримінальний характер і полягали у вимаганнях, крадіжках, пограбуваннях, розбійних нападах, іноді й у вбивствах тощо. Це було виявом низької культури, люмпенізації свідомості деяких представників різних станів суспільства. Найбільшого поширення набули крадіжки худоби, продуктів харчування, одягу, хатніх речей, які в силу прихованого характеру

та легкості їх здійснення давали можливість уникати відповідальності та мати засоби існування. Разом з тим відзначаються сталістю грабунки та розбійні напади, метою яких було заволодіння майном та грошима жертв за їх присутності. Усе відібране розподілялося між співучасниками; частка здобичі кожного залежала від виконуваних ним функцій. Значна частина експропрійованого майна в подальшому реалізовувалася в корчмах, перекупникам краденого, іншим особам. В окремих випадках речі віддавалися як своєрідна платня за надання певних послуг (переховування членів ватаги, реалізація краденого майна, постачання продуктами харчування, приховування від влади фактів зустрічей з членами ватаги тощо).

Серед жертв карманюківців в 1813-1822 рр. – переважно селяни (24 випадки, з яких 15 припадає на крадіжки, 6 – на розбійні напади і по одному – на підпал, вбивство та гвалтування). Характерно, що на всі інші соціальні групи припадає лише 11 випадків активних дій: 2 крадіжки і 2 розбійні напади щодо міщан-торговців, 3 крадіжки, 1 розбійний напад і 2 підпали щодо представників шляхти та 1 крадіжка щодо представника духівництва. За нашими підрахунками, в період найвищого піднесення розбійницької діяльності У.Карманюка (1825-1835 рр.), мав місце 31 випадок активних дій щодо представників селянства (1 вбивство, 6 розбійних нападів, 24 крадіжки); міщан-торговців – 17 випадків (1 колективне вбивство, 13 розбійних нападів і грабунків, 3 крадіжки); представників шляхти, включаючи службову, чиншову, посесійну, і поміщиків – 22 випадки (1 вбивство, 5 розбійних нападів, 16 крадіжок), а також 4 крадіжки щодо представників духовенства (римо-католицьке, греко-католицьке і православне). Крім цього виявлено 12 крадіжок худоби (переважно коней), скоєних стосовно невідомих осіб або, за термінологією слідчо-судової документації, “з підніжного корму”.

На підставі вивчення формально-кількісних даних можна зробити висновок, що активні дії карманюківців щодо представників привілейованого стану шляхти лише в період з 1825 по 1835 рр. набули більш сталого, хоч нерідко стихійного і далеко не безкомпромісного характеру. До того ж жертвами, як правило, ставали представники чиншової і службової шляхти. Однак тут переважає прихована форма дій – крадіжки, що обумовлено, передусім, не стільки майновими пріоритетами карманюківців, скільки легкістю отримання здобичі та порівняною безкарністю за скоєне. Очевидно, саме цим може пояснюватись переважання більш активних дій щодо

представників міщан-купців та селянства, які в правовому та соціальному плані були менш захищеними.

Список використаних джерел та літератури:

1. D-r Antoni J. (Rolle) Opryszek. Opowieść zdarzeń prawdziwych // Antoni J. Gawedy z przeszłości. – Lwow, 1879. – Т.1. – S.133-238.
2. Ролле А. Кармелюк // Киевская Старина – 1886. – №3. – С.495-560.
3. Хвиля А. Устим Кармалюк: До 100-ліття з дня смерті / А. Хвиля – Х., 1936. – 125 с.
4. Гуржій І.О. Народний герой – Устим Кармалюк. – К., 1950. – 24 с.
5. Гуржій І.О. Боротьба селян і робітників України проти феодально-кріпосницького гніту (з 80-х р. ХУІІ ст. до 1958 р.) – К., 1958. – 168 с.
6. Народ про Кармалюка: зб. фольклорних творів / упоряд. В.І. Тищенко. – К., 1961. – 276 с.
7. Устим Кармалюк: зб. док. / упор. Є.Черкаська, І.Єрофеев; за ред. К. Гуслистого і П. Лаврова. – К., 1948. – 344 с.
8. Якимович С. На місцях останніх днів Кармалюка // Україна. – 1928. – №1. – С.59–66.
9. Сутковецький В.О. Віск і криця: історична повість. – Хмельницький: Облполіграфвидав, 1990.
10. Сутковецький В.О. Таємниця старого майстра: історична повість. – Хмельницький, 1994.
11. Гандзюк С.В. Село Отроків. До кращого життя. – Отроків, 2006.
12. Крестьянское движение в России в 1826-1849 г.г.: сб. док./ ред. Дружинин М.Н. – М., 1961. – 984 с.
13. Селянський рух на Україні. 1826-1849р.р.: зб. док. і матер. – К., 1985. – 504 с.
14. Дячок В.В. Устим Карманюк (Кармалюк) та соціальне розбійництво у світлі документальних джерел // Наукові записки: зб. праць молодих вчених та аспірантів Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. – К. – Хмельницький, 2002. – Т.8. – Ч.І. – С. 120-160.
15. Державний архів Хмельницької області, ф. 197, оп. 2, спр. 217, т. 1.

В. М. Островий,

м. Хмельницький

З ІСТОРІЇ ЖИТТЯ НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІСТІВ НА ПОДІЛЛІ

У статті розповідається про репресії радянських карних органів щодо мешканця м. Дунаївців Густава Августовича Бухгольца, німця за національністю, у 1937-1940 рр.

Ключові слова: Г. А. Бухгольц, Поділля, м. Дунаївці, німецькі колоністи, репресії.

Історія сім'ї Бухгольців в містечку Дунаївці, почалася ще в першій половині ХІХ століття. Тоді багато сімей німецьких колоністів – сукнярів поселились на запрошення господарів Дунаївців Красинських. Вони чимало

ЗМІСТ

Розділ І. Дунаївцям – 610, Дунаєвецькому району – 90

Гавришко В.Д. Край героїчного минулого та історичних постатей

Кучерявий Ю.В. На шляху розбудови незалежної України

Панасевич Т.В. На засадах місцевого самоврядування

Небельський С.Б. Історичний поступ рідного міста

Баженов Л.В. Краєзнавчий поступ Дунаєвеччини

Чорнобривий В.М., Чорнобривий П.М. Професор Чорнобривий М.П.: до 95-річчя від дня народження

Прокопчук В.С. Постаті в охороні здоров'я

Розділ II. Давня історія краю та археології

Гуцал А.Ф. Матеріали археологічних розвідок ранньоскіфського поселення в с. Сивороги та городища Маліївці

Саввов Р.В. Скарб монет XIV ст. з-під Смотрича

Долінська І.О. Археологічні дослідження на території Дунаєвецького району починаючи з 1950-х років

Гуцал В.А. Участь професора І.Винокура у краєзнавчому русі на Дунаєвеччині

Григоренко О.П. Володимир Анатолійович Захар'єв – археолог Поділля, дослідник Миньковецької держави, краєзнавець-популяризатор

Будяй В.Г. Дунаєвеччина: події та особи (XIV – 20-ті рр. XX ст.)

Осецький Й.П. Ознаки збереження індоєвропейських назв місцевостей у Дунаєвецькому районі нащадками древнього автохтонного населення краю

Ігнатієв І.П. Стародавні екологічні райони на теренах Дунаєвеччини як підсумок неолітичної економічної революції (VI-III тис. до н. е.): системний аналіз

Розділ III. Нова історія

Радомський В.Д. «Степові орли»: героїка козацької доби

Дячок В.В., Дячок О.Я. Містечко Дунаївці в топографічному і камеральному

описі Летичівського повіту 1797 року

Дячок В.В. Дії Устима Карманюка (Кармалюка) на теренах Ушицького повіту Подільської губернії

Островий В.М. З історії життя німецьких колоністів на Поділлі

Валяровська Л.П. Розвиток цехового ремесла на Поділлі

Захар'єв В.А. Заповіт Ігнація Сцібор-Мархоцького

Мазур Л.В. Маків з найдавніших часів до 1917 року

Мороз В.С., Мороз В.С. Альфред Журовський – останній власник Макова

Кароєва (Соломонова) Т.Р. Книгодрукування в Миньківцях Подільської губернії наприкінці XVIII – першої третини XIX ст.

Аргатюк С.С., Захар'єв В.А. Кредитна допоміжна каса поміщика Віктора Скибневського кінця 50-початку 60-х років XIX століття

Глушковецький А.Л., Федьков О.М. Власник Дунаївців Василь Степанович Завойко у суспільно-політичному житті Подільської губернії початку XX ст.

Решетченко Д.В. Особливості чорносотенного руху на Поділлі та Дунаєвщині (1905-1907 рр.).

Сохацька Є.І. Т.Г. Шевченко в житті Олімпіади Пашенко (1879-1972рр.): до проблеми національної самоідентифікації

Розділ IV. Дунаєвщина в період національно-визвольних змагань (1917-1920 рр.)

Галатир В. В. Державотворчий процес на Дунаєвщині в добу гетьманату П. Скоропадського

Горбатюк В. І. Військова юнацька школа армії УНР у Смотричі

Прокопчук В.С. В.А. Сочинський – видатний діяч Подільської «Просвіти»

Феодосьєв С.М. Степан Риндик і Кам'янець-Подільське видавництво “Дністер”

Телячий Ю.В. Лисичанин Григорій Онуфрійчук – старшина армії УНР, педагог, жертва сталінських репресій

Красносілецький Д.П. Антибільшовицький рух повстанських загонів на Дунаєвщині 1922 року

Розділ V. Дунаєвеччина в радянські часи

Брицький П.П. Демографічні, соціальні, моральні і психологічні наслідки голодоморів в Україні у XX ст.

Островий В.М. Селянське повстання 1931 р. на Дунаєвеччині

Михайлик А.О. Ідея незалежної Української держави в антиколгоспних виступах жителів Дунаєвецького району (кінець 20-х – початок 30-х рр. XX ст.)

Іваневич Л.А. Голодомор 1932-1933 РР. на Дунаєвеччині в спогадах Тетяни Трембіцької

Данилюк Л. М. «Отримав листа од дорогого друга свого...»

Нестеренко В.А. Кримінальна справа ксьондза Антона Матушевича як джерело вивчення історії римо-католицької церкви на Поділлі

Прокопова Л. Д. Небесна професія полковника Ф.М. Рогульського

Мицінська Т. П. Фронтові сторінки Миколи Магери

Хоптяр Ю.А., Хоптяр А.Ю. Стан освіти на Поділлі в період нацистської окупації (на матеріалах Дунаєвецького району 1941-1944 рр.)

Куверіна А. П. Освіта і культура на Дунаєвеччині в період нацистської окупації (1941-1944)

Горин М.П. Звірства окупантів на Дунаєвеччині в 1941-1944 рр.

Прокопчук В.С. Трудящі Дунаєвеччини – фронту (1941 – 1945 рр.)

Дзьоник В.В. Поховання періоду Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. на території Дунаєвецького району

Роздобудько А.Г. Електронні сайти «Мемориал» та «Подвиг народа» – важливе джерело інформації про наших співвітчизників – фронтовиків

Топольницький В.К. Участь моєї родини у Великій Вітчизняній війні

Майнгардт – Гоголь Н.М. Моя родина в історії Дунаєвеччини

Стецюк О.Є. Мефодій Ковальчук та його роль в історії села Чаньків

Гурська Н.Б. Віктор Петрович Нижанківський у спогадах земляків

Розділ VI. У добу незалежності

Рибак І. В. Сільські поселення Дунаєвеччини: соціально – економічні процеси на зламі двох століть 1941 – 2012 рр.

Скворцова І.А. Дунаєвеччина в добу незалежності України: здобутки, проблеми та труднощі розвитку

Ліфантій Р.В. Уродженці Дунаєвеччини в міжнародній громадській організації «Земляцтво Хмельниччина»

Розділ VII. Освіта, наука, культура і медицина

Старенький І. О., Крик Н. В. Розвиток освіти на Дунаєвеччині в 70-х рр. ХХ ст.

Завальнюк О.М. Український історик В.С.Прокопчук про минувшину і сьогодення Дунаєвеччини

Гавришук А.П. Уродженці Дунаєвеччини – науково-педагогічні працівники Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Бойко Т. Краєзнавча робота в Шатавському НВК«ЗОШ I – II ступенів, колегіум»

Олійник С.В. Л.М. Дунець – науковець і педагог, психолог – практик

Соломонова (Каросва) Т.Р. Біля витоків літературної бібліографії на Поділлі

Трембіцька О.І., Трембіцький А.М. «Літературні вечери» Степана Риндика

Трембіцький А.А., Трембіцький А.М. «Троїсті музики» Степана Риндика

Сидорович О.А. Золоті зерна дунаєвеччини «Соняха»

Сохатюк Н. В. Дорога пам'яті, що встелена любов'ю

Фурман Ж. П. Славетний син голозубинецької землі

Лесик Т.В. Поет, публіцист, журналіст Валерій Грошко: зріє колосом творчавива

Покровка О.Б. Фотограф – літописець

Городецька Н.В. Бібліотека – музей у Рачинцях

Бондар С.О., Шпаковський С.М. Пам'ятки архітектури і містобудування Дунаєвеччини

Іваневич Л.А. До проблеми створення загальної класифікації жіночого натільного одягу українців Поділля

Панков О.І. Календарно – обрядові свята Великої Побійни

Бобрик Л. А. Народні традиції села Велика Побійна

Черняк В.В., Романюк О.М. Дивак з Дунаєвеччини

Блажевич Ю.І., Блажевич О.І. Самобутній світ сучасних дунаєвецьких народних майстринь

Єсюнін С.М. Храми Римо-Католицької церкви Дунаєвеччини за візитацією 1844 року

Лехіцька І. В. Розбудова Українська греко-католицької церкви в м. Дунаївці та Дунаєвецькому районі на початку ХХІ ст.

Блажевич Ю. І. Цілющі джерела та родовища Дунаєвеччини: минуле і сьогодні

Шинкарчук В.Ф. Медична школа в Дунаївцях у довоєнний і післявоєнний період

Муляр Н.М. Животворна Маківська перлина

Прокопчук В.С., Шинкарчук В.Ф. Вірність Гіппократовій клятві

Лісецька Л. В. Музей доктора медичних наук, професора М. П. Чорнобривого у рідних Нестерівцях

Прокопчук В.С. Обереги історичної пам'яті

Камінська А.І. Архівні документи – свідки минулого

Розділ VIII. Славетні Дунаєвеччини

Даниляк П.Г. Зигмунд Красінський та Поділля

Трембіцький А.М. Літературознавець, письменник, журналіст і політичний діяч Павло Олександрович Богацький

Григоренко О.П. Уродженці Дунаєвеччини доктори історичних наук, професори Ф.П. Шевченко і В.С. Прокопчук – видатні історики, організатори архівної справи та історико-краєзнавчих досліджень

Севастьянова Л.А. Герой Соціалістичної Праці М. М. Мазур

Конет І.М. Дмитро Іванович Мартинюк – видатний математик з Дунаєвеччини

Прокопчук В.С., Шинкарчук В.Ф. Хірург М.В. Рум'янець